

Katarzyna Kubuj*

Spojrzenie na konstytucję okiem eksperta akademickiego. Analiza perspektywy badawczej

Jean-Philippe Derosier (red.)

65 ans de la Ve République: une analyse prospective de la Constitution. Proposition du GRÉCI. Groupe de réflexion sur l'évolution de la Constitution et des institutions

LexisNexis, Paris 2024, s. 505

An Academic Expert Examines the Constitution. An Analysis of the Research Perspective

Jean-Philippe Derosier (ed.)

65 ans de la Ve République: une analyse prospective de la Constitution. Proposition du GRÉCI. Groupe de réflexion sur l'évolution de la Constitution et des institutions

LexisNexis, Paris 2024, p. 505

The book under review falls within the scope of the current debates on the constitutional order of the Fifth French Republic, on the occasion of the sixty-fifth anniversary of the adoption of the 1958 French Constitution. It constitutes the result of several months' work by a group of academics, which has led to a series of proposals aimed at healing the French constitutional system. The book makes reference to previous reform efforts, but its nature manifests the fact that the group of the authors making the proposals is exclusively composed of scholars. The work contains a wealth of information on the constitutional shortcomings of the Fifth French Republic and proposes concrete solutions. The book is a methodologically interesting example of an analysis of the Constitution, confirming that French legal scholars still have much to contribute to the French constitutional order.

Keywords: The Fifth French Republic, constitutional change, methodology of constitutional studies

* **Dr hab. Katarzyna Kubuj, prof. INP PAN**

Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Polska

Institute of Law Studies of the Polish Academy of Sciences, Poland

k.kubuj@inp.pan.pl, <https://orcid.org/0000-0003-3689-4520>

Recenzowana publikacja wpisuje się w nurt debat nad ustrojem V Republiki Francuskiej przeprowadzonych z okazji 65. rocznicy uchwalenia Konstytucji Francji z 1958 r. Stanowi podsumowanie kilkumiesięcznej pracy grona naukowców, której wynikiem są liczne propozycje uzdrowienia francuskiego systemu konstytucyjnego. Książka nawiązuje do wcześniejszych działań reformatorskich, przy czym odzwierciedla ona wyłącznie akademicki profil twórców. Praca zawiera bogaty zasób informacji na temat mankamentów konstytucyjnych V Republiki Francuskiej i proponuje konkretne rozwiązania. Jest to interesujący metodologicznie przykład analizy ustawy zasadniczej, potwierdzający, że francuska doktryna prawa wciąż ma wiele do zaoferowania ustrojowi Francji.

Słowa kluczowe: V Republika Francuska, zmiana konstytucji, metodologia badań ustrojowych

I. Wstęp

W doktrynie prawa francuskiego nieustannie prowadzi się badania nad Konstytucją z dnia 4 października 1958 r. [dalej także: Konstytucja, Konstytucja V Republiki, Konstytucja z 1958 r.], analizuje się ją oraz dokonuje jej przeglądów, podsumowań i ocen¹. Składa się to na debatę, która jest interesująca tym bardziej, że od wielu lat wskazuje się we Francji na kryzys instytucji przedstawicielskich, zbyt silną pozycję egzekutywy, a przede wszystkim – niedostatki w zakresie partycypacji obywatelskiej w życiu publicznym². Zjawiska te wybrzmiały z całą siłą przy okazji rozwiązania Zgromadzenia Narodowego (izba niższa francuskiego parlamentu) w czerwcu 2024 r. i w obliczu konsekwencji, jakie to wywołało.

W tym kontekście, dokładnie rok po obchodach jubileuszu 65-lecia V Republiki Francuskiej i uchwalenia Konstytucji z 1958 r., nakładem wydawnictwa LexisNexis ukazała się książka pod redakcją Jeana-Philippe’a Derosiera pt. *65 ans de la Ve République : une analyse prospective de la Constitution. Proposition du GRÉCI. Groupe de réflexion sur l'évolution de la Constitution et des institutions* [65 lat V Republiki: analiza perspektywiczna Konstytucji. Propozycja GRÉCI. Grupa Refleksji nad Ewolucją Konstytucji i Instytucji]. Jak podkreślił redaktor naukowy recenzowanej pracy, a zarazem przewodniczący wskazanej w tytule grupy ekspertów, która ją przygotowała [dalej: GRÉCI, Grupa], po raz pierwszy 40 naukowców, nauczycieli i badaczy prawa spotykało się regularnie przez dziewięć miesięcy, aby omówić „francuską

¹ W syntetyczny sposób ujęli je w publikacji pt. *Le réformisme constitutionnel*, stanowiącej efekt prac Międzynarodowego Forum Konstytucji i Instytucji Politycznych (*Forum International sur la Constitution et les Institutions Politiques*), autorzy rozdziału poświęconego francuskim rozwiązaniom w zakresie zmian konstytucyjnych. *Vide* J.P. Derosier, A. Vidal-Naquet, *France*, [w:] *Le réformisme constitutionnel. Les Cahiers du ForInCIP* n° 8, red. J.P. Derosier, LexisNexis, Paris 2024, s. 119 i n.

² Literatura na ten temat jest niezwykle bogata. Jedynie tytułem przykładu warto wskazać na najnowszy raport Rady Stanu – Conseil d’État. *Étude annuelle 2024. La souveraineté* [Rada Stanu. Studium roczne 2024. Suwerenność], La Documentation française, Paris 2024, <<https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/etude-annuelle-sur-la-souverainete>>, dostęp 9 VII 2025 wraz z cytowanymi tam literaturą i raportami.

Konstytucję, całą francuską Konstytucję i tylko francuską Konstytucję” (*la Constitution française, toute la Constitution française et seulement la Constitution française*). Członkowie Grupy, dzięki swojej specjalistycznej wiedzy, przedstawili opinie na temat możliwych i pożądaných zmian w systemie prawnym oraz propozycje rozwiązania problemów wynikających ze wspólnie zidentyfikowanych dysfunkcji. W recenzowanej pracy zakłada się przy tym, że może z niej korzystać każdy – niezależnie od tego, czy jest studentem, przedstawicielem grona akademickiego, politykiem, czy obywatelem niezwiązanym z żadnym szczególnym środowiskiem – i że pozwoli mu ona pogłębić własną refleksję nad ustrojem V Republiki.

Prezentowana pozycja może być interesująca dla polskiego badacza, konstytucjonalisty, eksperta lub obserwatora francuskiej sceny politycznej z wielu powodów. Nie bez znaczenia jest to, że Konstytucja V Republiki jest najdłuższą obowiązującą francuską ustawą zasadniczą i wpisuje się w długą i bogatą historię konstytucyjną Francji³. Truizmem byłoby twierdzenie, że Francja – dzięki wielu różnorodnym doświadczeniom ustrojowym – to szczególnie interesujące pole badawcze, swoiste laboratorium polityczno-ustrojowe⁴, wprowadzające i wypróbowujące nowe konstrukcje ustrojowe, do których często nawiązywali twórcy kolejnych systemów, zachowując lub odrzucając rozwiązania poprzednio przyjęte w tym kraju. Obowiązującą Konstytucję z 1958 r. formalnie zmieniono 25 razy⁵. Ostatnia zmiana miała miejsce wiosną 2024 r. i dotyczyła konstytucjonalizacji prawa do aborcji⁶.

II. Konstytucyjna „komitologia”

W latach dziewięćdziesiątych XX w. prezydenci Republiki zapoczątkowali zasługującą na uwagę praktykę powoływania komitetów eksperckich do refleksji nad określonymi zagadnieniami ustrojowymi lub do przygotowania konkretnych reform konstytucyjnych, co pozwoliło na nadanie temu zjawisku miana „komitologii”⁷.

Trzem komitetom powierzono szeroko zakreśloną misję ustosunkowania się do zasadniczych kwestii ustrojowych. W 1992 r. powołanemu przez prezydenta François

³ *Vide* M. Morabito, *Histoire constitutionnelle de la France de 1789 à nos jours*, LGDJ, Paris 2022. W języku polskim ukazało się tłumaczenie wcześniejszego wydania tej książki – *vide idem*, D. Bourmaud, *Historia konstytucyjna i polityczna Francji*, tłum. A. Jamróz, Temida 2, Białystok 1996.

⁴ Christian Bigaut używa określenia *laboratoire des expériences constitutionnelles* („laboratorium doświadczeń konstytucyjnych”) – *vide* Ch. Bigaut, *Le réformisme constitutionnel en France (1789–2000)*, La Documentation française, Paris 2000, s. 21.

⁵ *Vide* K. Kubuj, *Zmiana Konstytucji V Republiki Francuskiej. Przedmiot, tryb, kontrola*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2018.

⁶ Loi constitutionnelle n° 2024-200 du 8 mars 2024 relative à la liberté de recourir à l’interruption volontaire de grossesse [Ustawa konstytucyjna nr 2024-200 z dnia 8 marca 2024 r. dotycząca wolności dostępu do dobrowolnego przerwania ciąży], Journal Officiel de la République Française n° 58 du 9 mars 2024, texte n° 1.

⁷ *Vide* J.P. Derosier, A. Vidal-Naquet, *op. cit.*

Mitteranda komitetowi, kierowanemu przez wybitnego konstytucjonalistę Georges’a Vedela (*Comité Vedel*)⁸, wyznaczono zadanie sformułowania rekomendacji, które komitet uzna za służące dostosowaniu instytucji V Republiki do nowych potrzeb ustrojowych⁹. W 2007 r. natomiast prezydent Nicolas Sarkozy powołał tzw. wielki Komitet ds. Refleksji i Propozycji Dotyczących Modernizacji i Zrównoważenia Instytucji V Republiki, a przewodniczenie mu powierzył politykowi – byłemu premierowi Édouardowi Balladurowi (*Comité Balladur*)¹⁰. Raport wieńczący prace tego komitetu¹¹ stał się podstawą najobszerniejszej jak dotąd nowelizacji Konstytucji, przeprowadzonej w 2008 r.¹² Z kolei z inicjatywy prezydenta François Hollande’a w lipcu 2012 r. powołano Komisję ds. Odnowy i Etyki Życia Publicznego pod kierownictwem byłego premiera Lionela Jospina (*Commission Jospin*)¹³.

Zadania pozostałych komitetów określono bardziej precyzyjnie. Prezydent Jacques Chirac w styczniu 1997 r. powołał Komisję Refleksji nad Sądownictwem pod kierownictwem Pierre’a Truche’a, I Prezesa Sądu Kasacyjnego (*Commission Truche*)¹⁴, a w lipcu 2002 r. – Komisję ds. Zasad Odpowiedzialności Karnej Prezydenta

⁸ Décret n° 92-1247 du 2 décembre 1992 instituant un Comité consultatif pour la révision de la Constitution [Dekret nr 92-1247 z dnia 2 grudnia 1992 r. powołujący Komitet Konsultacyjny ds. Zmiany Konstytucji], Journal Officiel de la République Française n° 281 du 3 décembre 1992.

⁹ Efekty prac przedstawiono w raporcie obejmującym trzy podstawowe kwestie, o których dyskutowano: 1) lepsze określenie zadań egzekutywy, 2) zwiększenie aktywności parlamentu, 3) zwiększenie aktywności obywatela w życiu publicznym. Ostatecznie nowelizacja Konstytucji w 1993 r. nawiązała do propozycji przedstawionych w tym raporcie tylko wybiórczo, dotyczyła bowiem wyłącznie Najwyższej Rady Sądownictwa oraz odpowiedzialności karnej członków rządu. *Vide* Rapport remis le 15 février 1993 au Président de la République par le Comité consultatif pour la révision de la Constitution [Raport przekazany 15 lutego 1993 r. Prezydentowi Republiki przez Komitet Konsultacyjny ds. Zmiany Konstytucji], La Documentation française, Paris 1993.

¹⁰ Décret n° 2007-1108 du 18 juillet 2007 portant création d’un comité de réflexion et de proposition sur la modernisation et le rééquilibrage des institutions de la Ve République [Dekret nr 2007-1108 z dnia 18 lipca 2007 r. powołujący Komitet ds. Refleksji i Propozycji Dotyczących Modernizacji i Zrównoważenia Instytucji V Republiki], Journal Officiel de la République Française n° 165 du 19 juillet 2007.

¹¹ É. Balladur, *Une Ve République plus démocratique*, La documentation française, Paris 2008.

¹² Loi constitutionnelle n° 2008-724 du 23 juillet 2008 de modernisation des institutions de la Ve République [Ustawa konstytucyjna nr 2008-724 z dnia 23 lipca 2008 r. o modernizacji instytucji V Republiki], Journal Officiel de la République Française n° 171 du 24 juillet 2008, texte n° 2.

¹³ Décret n° 2012-875 du 16 juillet 2012 portant création d’une commission de rénovation et de déontologie de la vie publique [Dekret nr 2012-875 z dnia 16 lipca 2012 r. powołujący Komisję ds. Odnowy i Etyki Życia Publicznego], Journal Officiel de la République Française n° 164 du 17 juillet 2012. W piśmie określającym zadania komisji powiązано je z „nowym impulsem nadanym demokracji i wzorowym funkcjonowaniem instytucji publicznych” – *vide ibidem*. Żadnego z czterech projektów ustaw konstytucyjnych stanowiących efekt prac nie uchwalono – *vide* Rapport au Président de la République. Pour un renouveau démocratique [Raport dla Prezydenta Republiki. Na rzecz odnowy demokratycznej], <<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/124000596.pdf>>, dostęp 9 VII 2025.

¹⁴ Rapport de la Commission de réflexion sur la Justice [Raport Komisji Refleksji nad Sądownictwem], La documentation française, Paris 1997. Projekt ustawy konstytucyjnej o Najwyższej Radzie Sądownictwa, stanowiący wynik prac komitetu, został przyjęty przez obie izby parlamentu, ale nie został przedstawiony do zatwierdzenia przez Kongres (połączone izby parlamentu działające w celu zatwierdzenia zmian konstytucyjnych).

Republiki, której przewodniczył inny wybitny prawnik – Pierre Avril (*Commission Avril*)¹⁵. W kwietniu 2008 r. natomiast z inicjatywy prezydenta N. Sarkozy’ego utworzono Komitet Refleksji nad Preambułą Konstytucji, na którego czele stanęła Simone Veil, będąca wcześniej członkiem Rady Konstytucyjnej oraz ministrem w rządzie (*Comité Veil*)¹⁶.

Cechami wyróżniającymi wskazane powyżej komitety były sposób ich powołania oraz skład. Otóż inicjatywa ich utworzenia pochodziła od prezydentów, a zadania zostały określone w dekretach Prezydenta Republiki, co nadawało im szczególną legitymizację prawną. Ponadto w skład komitetów wchodziły osoby cieszące się autorytetem – urzędnicy państwowi, przedstawiciele władzy sądowniczej, a także uznani przedstawiciele uczelni wyższych, w tym znamienici profesorowie prawa konstytucyjnego, ale także politycy¹⁷.

Na tle tych cech wcześniejszych ciał eksperckich GRÉCI wyróżniają, po pierwsze, oddolna i akademicka inicjatywa utworzenia gremium, a w konsekwencji jego wyłącznie akademicki charakter¹⁸, a po drugie – cel, jakim była analiza zarówno całości Konstytucji, jak i jej poszczególnych przepisów z punktu widzenia wybranych tematów i zgodnie z określonymi celami (*vide* poniżej). Ponadto intencją Grupy nie było stworzenie podstaw formalnej zmiany Konstytucji ani nawet zainicjowania takiej zmiany w najbliższym czasie.

¹⁵ Décret n° 2002-961 du 4 juillet 2002 portant création d’une commission chargée de mener une réflexion sur le statut pénal du Président de la République [Dekret nr 2002-961 z dnia 4 lipca 2002 r. powołujący Komisję ds. Zasad Odpowiedzialności Karnej Prezydenta Republiki], Journal Officiel de la République Française n° 156 du 6 juillet 2002. Choć raport komitetu (Rapport au Président de la République. Le statut pénal du Président de la République, La Documentation française, Paris 2003 [Raport dla Prezydenta Republiki. Zasady odpowiedzialności karnej Prezydenta Republiki]) powstał już 12 grudnia 2002 r., Konstytucję zmieniono w omawianym zakresie dopiero ustawą konstytucyjną z dnia 23 lutego 2007 r. (Loi constitutionnelle n° 2007-238 du 23 février 2007 portant modification du titre IX de la Constitution [Ustawa konstytucyjna nr 2007-238 z dnia 23 lutego 2007 r. dotycząca zmiany tytułu IX Konstytucji]), Journal Officiel de la République Française n° 47 du 24 février 2007, texte n° 6.

¹⁶ Décret n° 2008-328 du 9 avril 2008 portant création d’un comité de réflexion sur le Préambule de la Constitution [Dekret nr 2008-328 z dnia 9 kwietnia 2008 r. powołujący Komitet Refleksji nad Preambułą Konstytucji], Journal Officiel de la République Française n° 85 du 10 avril 2008. Konkluzją prac komitetu był brak potrzeby zmiany preambuły – *vide* Rapport au Président de la République. Redécouvrir le Préambule de la Constitution [Raport dla Prezydenta Republiki. Nowe spojrzenie na preambułę Konstytucji], La Documentation française, Paris 2008.

¹⁷ Charakter akademicki miały komitety (komisje) Vedela, Avrila i Veil. W komitecie Balladura natomiast przedstawiciele nauki prawa stanowili tylko niewielką grupę – jedynie 31% członków nie pełniło wcześniej żadnej funkcji politycznej. *Vide* X. Magnon, *La composition du Comité Balladur: brèves réflexions sur l’expertise en matière constitutionnelle*, „Revue française de droit constitutionnel” 2008, hors-série, s. 441.

¹⁸ W skład Grupy weszło 37 osób. Byli to nauczyciele i badacze z 23 uniwersytetów i ośrodków badawczych. Najliczniejszą grupę stanowili konstytucjoniści. W pracach uczestniczyli ponadto specjaliści z zakresu finansów publicznych, samorządu terytorialnego, prawa Unii Europejskiej i prawa międzynarodowego.

III. Oryginalna metodologia

Ustrukturyzowanie debaty Grupy polegało na wyodrębnieniu sześciu głównych wątków tematycznych, które odnosiły się do wszystkich rozdziałów Konstytucji: egzekutywa (rozdziały II, III, V, IX, X, XI), legislatywa (rozdziały IV, V, XI), suwerenność, obejmująca naród, obywatelstwo, wybory, zmianę Konstytucji (rozdziały I i XVI), prawa, w tym Rada Konstytucyjna, ombudsman – obrońca Praw, sądownictwo (rozdziały VII, VIII, XI bis), samorząd terytorialny (rozdziały XII i XIII) oraz Europa i sprawy międzynarodowe (rozdziały VI, XIV, XV). Każdy z tych tematów był koordynowany przez jednego członka bądź dwóch członków Grupy. Poza założeniem pozostania w ramach ustrojowych V Republiki i możliwości rozwijania ich w dowolnym kierunku uczestnikom nie wskazano żadnych wytycznych (s. 3 recenzowanej pozycji)¹⁹. Dyskusje przeprowadzono w ciągu dziewięciu miesięcy, podczas 24 spotkań trwających łącznie 70 godzin (s. 5 recenzowanej książki). Schemat prac był identyczny i polegał na sformułowaniu propozycji, przesłaniu jej przed posiedzeniem wszystkim członkom Grupy, krótkim przedstawieniu przez autora w trakcie spotkania, ocenie koordynatora tematycznego i następnie – dyskusji. Po dyskusji autor propozycji mógł ją skorygować, a nawet wycofać. Nie przeprowadzano nad nią głosowania, a o tym, czy ją podtrzymać, decydował pomysłodawca. Podstawowym celem prac było sformułowanie i przyjęcie propozycji.

Elementami wzbogacającymi prace Grupy były wywiady z osobistościami życia publicznego, które pełniły określone funkcje w państwie – byłymi prezydentami Republiki, premierami, ministrami sprawiedliwości, przewodniczącymi izb parlamentu, przewodniczącymi Rady Konstytucyjnej, I prezesami Sądu Kasacyjnego, obrońcami praw itd. (wykaz tych osób znajduje się w aneksie 7 książki), a także z przedstawicielami niemal wszystkich partii politycznych. Tych 39 spotkań z osobami reprezentującymi bardzo zróżnicowane środowiska ukazało wspólne i realne przywiązanie do Konstytucji V Republiki.

Celem Grupy było nie wypracowanie wspólnego stanowiska, przygotowanie projektu nowej konstytucji czy ustaw konstytucyjnych, ale stworzenie katalogu propozycji. Warto podkreślić, że niekiedy propozycje dotyczące tego samego artykułu albo tego samego zagadnienia znacząco się różnią. Punktem wyjścia do ich przedstawienia są identyfikacja dysfunkcji Konstytucji i zaproponowanie środków naprawczych. Każda propozycja tematyczna obejmuje jeden artykuł ustawy zasadniczej lub kilka z nich, a niekiedy zawiera projekt nowego przepisu lub wskazuje na konieczność zmian także w ustawach organicznych bądź regulaminach izb parlamentu. Następnie pokazuje się skutki przyjęcia danego rozwiązania. Dzięki tym zabiegom poszczególne propozycje przedstawiono jednolicie w następujący sposób: 1) uzasadnienie wskazujące luki lub dysfunkcje obowiązującego prawa, 2) remedium, czyli propozycja zmiany, 3) przewidywane skutki tej zmiany.

¹⁹ We Francji co pewien czas powraca idea całkowitej zmiany ustroju, uchwalenia nowej konstytucji i przejścia od V do VI Republiki, opartej na modelu albo czystego prezydenalizmu, albo klasycznego parlamentaryzmu, z parlamentem wybieranym według zasady proporcjonalności itp.

IV. Złożoność propozycji

W wyniku prac GRÉCI wysunięto w sumie 130 propozycji zmian przepisów ustawy zasadniczej i omówiono potencjalne skutki ich wdrożenia. Propozycje koncentrują się wokół 20 celów i tworzą zestaw narzędzi w zakresie „inżynierii” konstytucyjnej. Celem GRÉCI nie było, jak wspomniano, wypracowanie zgodnych stanowisk – wynikało to z przywiązania do niezależności oraz wolności akademickiej członków Grupy. Wiele propozycji, nawet tych dotyczących tego samego przepisu lub zagadnienia, znacząco się od siebie różni, a wspólnym wnioskiem jest twierdzenie o różnorodności analiz naukowych i doktrynalnych prowadzących do odmiennych konkluzji.

Lista zgłoszonych propozycji obrazuje złożoność problematyki, której one dotyczą. Pogrupowano je w cztery działy: „I. Republika”, „II. Obywatel”, „III. Instytucje” i „IV. Prawa”, a w każdym z nich określono konkretne cele (*objectifs*)²⁰.

Eksperci ze szczególną uwagą odnieśli się do kwestii utraty zaufania obywateli do swoich przedstawicieli, do instytucji państwowych i, wreszcie, do samej Konstytucji. Aby przeciwdziałać temu zjawisku, wyznaczyli sobie jako pierwszy cel proponowanie takich rozwiązań, by obywatele mogli w pełni korzystać z instytucji, by ich głos był słyszalny, a prawa – gwarantowane (s. 8 recenzowanej książki). Z tego względu jednym z istotnych postulatów jest wzmocnienie instytucji demokracji bezpośredniej – referendum (art. 11). Proponuje się także wprowadzenie obywatelskiej inicjatywy ustawodawczej (art. 39) i zwrócenie uwagi na formy demokracji deliberatywnej, w tym na zgromadzenia obywatelskie pochodzące z losowania (nowy art. 25-1).

Równie ważna jest kwestia uzupełnienia praw i wolności przez wprowadzenie tych, które najlepiej odpowiadają na współczesne problemy związane z nowymi technologiami i ochroną środowiska oraz na problemy nieustannie dyskutowane, takie jak prawo do życia. Interesujące jest rozszerzenie katalogu praw i wolności w art. 1 przy jednoczesnym pozostawieniu odwołania do aktów historycznie wpisanych w blok konstytucyjny²¹, jakimi są Deklaracja praw człowieka i obywatela z 1789 r. oraz preambuła Konstytucji z 1946 r.

²⁰ Ze względu na taką strukturę propozycje zawarte w jednym dziale lub podrozdziale raportu mogą odnosić się do wielu artykułów znajdujących się w różnych rozdziałach Konstytucji. Zestawienie wszystkich propozycji dotyczących poszczególnych artykułów ustawy zasadniczej przedstawiono w formie tabeli w aneksie 2. Aneksy 3 i 4 ukazują natomiast propozycje pogrupowane według ich przedmiotu wraz ze wskazaniem, ilu członków Grupy popiera poszczególne z nich. Aneks 5 z kolei przedstawia propozycje podzielone według kryterium ich związku ze sformułowanymi wcześniej celami zmian. Rodzi się pytanie, czy ta zróżnicowana tematycznie, być może nadmiernie, klasyfikacja jest w pełni czytelna.

²¹ We francuskiej praktyce konstytucyjnej blok konstytucyjny (*bloc de constitutionnalité*) to zbiór źródeł prawa konstytucyjnego stanowiących podstawę kontroli konstytucyjności prawa. Tworzą go: Konstytucja z 1958 r., Deklaracja praw człowieka i obywatela z 26 sierpnia 1789 r., preambuła Konstytucji z dnia 27 października 1946 r., zasady podstawowe uznane przez ustawy Republiki Francuskiej, cele działalności państwa o randze konstytucyjnej i Karta środowiskowa z 2004 r.

Szczególną uwagę zwraca chęć reformy Rady Konstytucyjnej, której obecny kształt odbiega od tradycyjnych europejskich sądów konstytucyjnych. Proponuje się m.in. zmianę zasad wyboru sędziów i wymaganych od nich kwalifikacji oraz podniesienie poziomu ich niezależności. Są to ważne postulaty mające na celu wzmocnienie pozycji ustrojowej Rady, aby skuteczniej mogła ona chronić prawa i wolności.

Niezależności sędziów sądów powszechnych służyć ma z kolei propozycja zwiększenia kompetencji Najwyższej Rady Sądownictwa (*Conseil supérieur de la magistrature*), zwłaszcza w dziedzinie nominacji sędziowskich.

Niezwykle interesująca i głęboko ingerująca w dotychczasową rolę Rady Stanu jest propozycja odejścia od dualizmu kompetencji Rady, obecnie pełniącej funkcję zarówno organu konsultacyjnego egzekutywy, jak i najwyższego sądu administracyjnego. Otóż postuluje się pozostawienie jej tylko tej pierwszej, historycznie ugruntowanej roli i utworzenie odrębnego najwyższego sądu administracyjnego (zmiany art. 65, 61-1 i 74).

Drugi istotny cel prac Grupy stanowiło ukierunkowanie działań instytucji państwowych na obywatela i interes publiczny. Zdaniem badaczy powinno to zostać osiągnięte zwłaszcza dzięki zapewnieniu równowagi między egzekutywą a legislatywą. 65 lat obowiązywania Konstytucji z 1958 r. udowodniło, że potrafiła ona przetrwać wiele kryzysów i niebezpieczeństw, zarówno wewnętrznych (np. koabitacje), jak i zewnętrznych (np. wojna w Algierii czy zamachy terrorystyczne). Jednak reformy wydają się nieuniknione. Te wskazane w pracach GRÉCI oscylowały między dwiema koncepcjami – zachowaniem pierwotnych rozwiązań V Republiki z silną władzą Prezydenta, choć wciąż w ramach systemu parlamentarnego, a osłabieniem roli głowy państwa, która miałaby być wybierana w wyborach pośrednich (art. 6), i nadaniem silniejszej pozycji Prezesowi Rady Ministrów.

Wśród zasadniczych postulatów znalazło się także zwiększenie kompetencji parlamentu, zwłaszcza w dziedzinie prac ustawodawczych, które obecnie, mimo istotnych reform wprowadzonych w 2008 r., w znacznym stopniu są domeną rządu i wciąż pozostawiają niedosyt z punktu widzenia ich efektywności oraz roli parlamentu jako organu przedstawicielskiego. Raport GRÉCI proponuje np. usunięcie zasady priorytetowości rządowego porządku dziennego i pozbawienie rządu innych istotnych kompetencji ustawodawczych, choćby w zakresie poprawek do rządowych projektów ustaw, oraz racjonalizację debaty parlamentarnej tak, by pozostawiono czas na spokojną pracę nad tekstem. Do niezwykle istotnych można zaliczyć ponadto propozycje dotyczące funkcji kontrolnej parlamentu – wprowadzenie indywidualnej odpowiedzialności politycznej ministrów przed parlamentem (art. 20) i konstruktywnego wotum nieufności dla członków rządu (art. 49).

V. Konkluzja

Obszerność i szczegółowość analizy zawartej w recenzowanej pracy obrazuje stan refleksji nad współczesnymi problemami stosowania Konstytucji z 1958 r. w tej grupie francuskich konstytucjonalistów, którzy pozostają przy założeniach V Republiki, ale dostrzegają potrzebę zmian. Dążą do rozszerzenia praw i wolności obywatelskich oraz wzmocnienia środków gwarantujących ich przestrzeganie. Ważne jest także położenie nacisku na rozwój instytucji demokracji bezpośredniej oraz deliberatywnej. Propozycje dotyczące reform instytucjonalnych trudno jednoznacznie podsumować, gdyż zmierzają one albo w stronę silniejszego parlamentu, albo utrzymania, a niekiedy wzmocnienia pozycji Prezydenta, która niejako determinuje obecny kształt instytucji V Republiki. Badacz zajmujący się ustrojem współczesnej Francji znajdzie w tej pozycji bogaty materiał uzupełniający stan wiedzy na temat konstytucyjnych zagadnień ustrojowych. Szczególnie cenne są te fragmenty, które wskazują na wady współczesnych francuskich instytucji. Dla przedstawicieli świata nauki, ekspertów i polityków może to być także interesujący metodologicznie przykład prowadzenia analizy ustawy zasadniczej. Nie można się jednak oprzeć wrażeniu, że analiza ta ma bardzo akademicki charakter, a kolejne faktyczne zmiany konstytucyjne mogą wprowadzić rozwiązania, których w niej nie przewidziano.

Bibliografia

Źródła

- Conseil d'État. Étude annuelle 2024. La souveraineté [Rada Stanu. Studium roczne 2024. Suwerenność], La Documentation française, Paris 2024, <<https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/etude-annuelle-sur-la-souverainete>>.
- Décret n° 92-1247 du 2 décembre 1992 instituant un Comité consultatif pour la révision de la constitution [Dekret nr 92-1247 z dnia 2 grudnia 1992 r. powołujący Komitet Konsultacyjny ds. Zmiany Konstytucji], Journal Officiel de la République Française n° 281 du 3 décembre 1992.
- Décret n° 2002-961 du 4 juillet 2002 portant création d'une commission chargée de mener une réflexion sur le statut pénal du Président de la République [Dekret nr 2002-961 z dnia 4 lipca 2002 r. powołujący Komisję ds. Zasad Odpowiedzialności Karnej Prezydenta Republiki], Journal Officiel de la République Française n° 156 du 6 juillet 2002.
- Décret n° 2007-1108 du 18 juillet 2007 portant création d'un comité de réflexion et de proposition sur la modernisation et le rééquilibrage des institutions de la Ve République [Dekret nr 2007-1108 z dnia 18 lipca 2007 r. powołujący Komitet ds. Refleksji i Propozycji Dotyczących Modernizacji i Zrównoważenia Instytucji V Republiki], Journal Officiel de la République Française n° 165 du 19 juillet 2007.
- Décret n° 2008-328 du 9 avril 2008 portant création d'un comité de réflexion sur le Préambule de la Constitution [Dekret nr 2008-328 z dnia 9 kwietnia 2008 r. powołujący Komitet

- Refleksji nad Preambułą Konstytucji], Journal Officiel de la République Française n° 85 du 10 avril 2008.
- Décret n° 2012-875 du 16 juillet 2012 portant création d'une commission de rénovation et de déontologie de la vie publique [Dekret nr 2012-875 z dnia 16 lipca 2012 r. powołujący Komisję ds. Odnowy i Etyki Życia Publicznego], Journal Officiel de la République Française n° 164 du 17 juillet 2012.
- Loi constitutionnelle n° 2007-238 du 23 février 2007 portant modification du titre IX de la Constitution [Ustawa konstytucyjna nr 2007-238 z dnia 23 lutego 2007 r. dotycząca zmiany tytułu IX Konstytucji], Journal Officiel de la République Française n° 47 du 24 février 2007, texte n° 6.
- Loi constitutionnelle n° 2008-724 du 23 juillet 2008 de modernisation des institutions de la Ve République [Ustawa konstytucyjna nr 2008-724 z dnia 23 lipca 2008 r. o modernizacji instytucji V Republiki], Journal Officiel de la République Française n° 171 du 24 juillet 2008, texte n° 2.
- Loi constitutionnelle n° 2024-200 du 8 mars 2024 relative à la liberté de recourir à l'interruption volontaire de grossesse [Ustawa konstytucyjna nr 2024-200 z dnia 8 marca 2024 r. dotycząca wolności dostępu do dobrowolnego przerwania ciąży], Journal Officiel de la République Française n° 58 du 9 mars 2024, texte n° 1.
- Rapport au Président de la République. Le statut pénal du Président de la République [Raport dla Prezydenta Republiki. Zasady odpowiedzialności karnej Prezydenta Republiki], La Documentation française, Paris 2003.
- Rapport au Président de la République. Pour un renouveau démocratique [Raport dla Prezydenta Republiki. Na rzecz odnowy demokratycznej] <<https://www.hatvp.fr/wordpress/wp-content/uploads/2016/02/Rapport-Commission-Jospin.pdf>>.
- Rapport au Président de la République. Redécouvrir le Préambule de la Constitution [Raport dla Prezydenta Republiki. Nowe spojrzenie na preambułę Konstytucji], La Documentation française, Paris 2008.
- Rapport de la Commission de réflexion sur la Justice [Raport Komisji Refleksji nad Sądownictwem], La Documentation française, Paris 1997.
- Rapport remis le 15 février 1993 au Président de la République par le Comité consultatif pour la révision de la Constitution [Raport przekazany 15 lutego 1993 r. Prezydentowi Republiki przez Komitet Konsultacyjny ds. Zmiany Konstytucji], La Documentation française, Paris 1993.

Piśmiennictwo

- Balladur É., *Une Ve République plus démocratique*, La Documentation française, Paris 2008.
- Bigaut Ch., *Le réformisme constitutionnel en France (1789–2000)*, La Documentation française, Paris 2000.
- Derosier J.P., Vidal-Naquet A., *France*, [w:] *Le réformisme constitutionnel. Les Cahiers du ForInCIP n° 8*, red. J.P. Derosier, LexisNexis, Paris 2024.
- Kubuj K., *Zmiana Konstytucji V Republiki Francuskiej. Przedmiot, tryb, kontrola*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2018.
- Magnon X., *La composition du Comité Balladur: brèves réflexions sur l'expertise en matière constitutionnelle*, „Revue française de droit constitutionnel” 2008, hors-série.
- Morabito M., *Histoire constitutionnelle de la France de 1789 à nos jours*, LGDJ, Paris 2022.
- Morabito M., Bourmaud D., *Historia konstytucyjna i polityczna Francji*, tłum. A. Jamróz, Temida 2, Białystok 1996.